

تازه‌های کتاب درباره خاورمیانه

تهیه و تنظیم: دکتر حمید احمدی

دانشیار علوم سیاسی دانشگاه تهران

Alice C. Hunsberger, *Nasir Khusraw, the Ruby of Badakhshan: A Portrait of the Persian Poet, Traveller and Philosopher*, London: I.B. Tauris, 2003, 324 pages.

ناصر خسرو، لعل بدخشان: سیمای
شاعر، سیاح و فیلسوف ایرانی

ناصر خسرو، یکی از شاعران پیشگام زبان فارسی و متفکر و نویسنده اسماعیلی توجه عاطفی گسترده‌ای را به خود جذب کرده و ستایشگران و منتقدان خود را به سخن واداشته است. ناصر خسرو بیش از یک هزار سال است که یکی از جذاب‌ترین چهره‌های تاریخ و ادبیات ایران و جهان اسلام محسوب می‌شود.

ناصر خسرو که در سال ۱۰۰۴ میلادی در استان شرقی ایران، یعنی خراسان به دنیا آمد، در دربارهای پادشاهان غزنوی و سلجوقی به شهرت و اعتبار رسید. او

در اوج برخورداری از زندگی پر تجمل و ثروت، محیط اطراف خود را به زیر سؤال کشید و جستجو برای حقیقتی را آغاز کرد که زندگی این جهانی او را دچار تحولی عظیم ساخت. ناصر خسرو به دنبال یک بحران روحی شدید، به تشیع اسماعیلی گرایش پیدا کرد و عازم سفری به مکه شد که حدود هفت سال به درازا کشید. وی سه سال از این دوران را در قاهره به سر برد، و خلفا- امامان فاطمی او را به عنوان پیشوای دعوت اسماعیلی در خراسان منصوب کردند. وی پس از بازگشت به وطن، مورد آزار شدید علمای مذهبی ضد اسماعیلی قرار گرفت و ناچار شد تا در بدخشان، ناحیه دور افتاده کوهستانهای پامیر پناه بگیرد و بیشتر آثار نظم و نثر خود را در آنجا خلق کند. کتاب ناصر خسرو لعل بدخشان نخستین پژوهش گسترده و فراگیر درباره ناصر خسرو به زبان انگلیسی است. کتاب بر محور شکل‌گیری سفر او سازماندهی شده و بر نوشته‌های فلسفی و شعری خود ناصر خسرو تکیه می‌کند. این کتاب شرحی خواندنی و روشنگرانه درباره این شاعر بزرگ تمدن

ایرانی و اسلامی به دست می‌دهد.

داد. اما بر خلاف این عقیده رایج که می‌گوید

جامعه اسماعیلی کاملاً از میان رفت،

اسماعیلیان ایران از تهاجم و تاخت و تاز

مغولان جان سالم به در بردند و زیرساختار

اساسی سازمان مذهبی آنها، یعنی دعوت،

نیز سالم ماند. نویسنده کتاب کنونی، پس از

مرور تحولات دعوت اسماعیلی در بستر

تاریخی آن، نشان می‌دهد که چگونه این

سازمان در قادر ساختن اسماعیلیان ایران به

حفظ هویت دینی و انسجام جامعه خود در آن

دوران سخت و طاقت فرسا نقش اساسی

بازی کرد. مهم‌ترین شخصی که کتاب از

میان چهره‌های گوناگون آن زمان به شرح

آثار و احوال او پرداخته است، سعدالدین

بن شمس‌الدین معروف به نزاری قهستانی،

شاعر پر آوازه و اسماعیلی جنوب خراسان،

است. نویسنده با تحلیل آثار نزاری قهستانی،

به ویژه سفر شاعر از قهستان به ماوآء النهر

در سال ۱۲۸۰ (۶۷۹)، توانسته است برای

نخستین بار وجود دعوت اسماعیلی را نشان

دهد و بدین شکل تداوم سنت اسماعیلی در

ایران در سراسر دوران حکومت مغول را

اثبات کند.

Nadia Eboo Jamal, *Surviving Mongols:*

Nizari Quhistani and the Continuity of

Ismaili Tradition in Persia, London:

I.B. Tauris, 2002, 192 pages.

جان به در بردن از تهاجم مغولان: نزاری

قهستانی و تداوم سنت اسماعیلی در

ایران

سرزمینهای فارسی زبان قرن

سیزدهم میلادی (هفتم هجری)، که از

آسیای میانه تا عراق را در بر می‌گرفتند، در

نتیجه یک رشته تهاجمات مغولها در هم

کوبیده و به ویرانی کشیده شدند. حرکت

گسترده و عظیم این جنگجویان بیابانگرد

دشتهای درونی آسیا به قتل عام و

بی‌خانمانی بسیاری از جوامع ساکن

سرزمینهای فارسی زبان، از جمله مسلمانان

اسماعیلی این نواحی، منجر شد. سقوط

قلعه اصلی اسماعیلیان در الموت در ۱۲۵۶

(۶۵۴) و به دنبال آن نابودی حدود ۲۰۰

قلعه و استحکامات دیگر به استقلال

سرزمینی جامعه اسماعیلی در ایران پایان

Arzina R. Lalani, *Early Shi'i Thought: The Teaching of Imam Muhammad al-Baqir*, London: I.B. Tauris, 2004, 208 pages.

اندیشه‌های نخستین شیعه: آموزه‌های امام محمد باقر (ع)

امام محمد باقر (ع) یکی از برجسته‌ترین و عالم‌ترین مسلمانان زمان خود بود و نقشی اساسی در تاریخ اسلام نخستین بازی کرد. امام محمد باقر (ع) به عنوان یک رهبر و دانشمند شهیر، مقام برجسته‌ای در تکوین قرآن، سنت‌های پیامبر و تمامی امور مربوط به قانون و اعمال اسلامی نیز داشت.

نویسنده با بهره‌برداری از منابع عمدتاً فراموش شده انتشار یافته و منتشر نشده، سهم محوری امام محمد باقر (ع) در تفکر اسلامی در دوران نخستین شکل‌گیری آن را نشان می‌دهد. این سهم امام محمد باقر (ع) به شیوه‌ای مؤثر و قدرتمند بر تحولات فقه و حقوق، الهیات و احکام مذهبی شیعه تأثیر گذاشت. نویسنده توجه ویژه‌ای نیز به نقش محوری امام

صادق (ع) در طراحی و شکل‌دهی به کار کرد و ماهیت خود امامت کرده است. این کتاب نخستین شرح نظام مند زندگی، آثار و تعالیم این شخصیت درخشان علم و دانش قرن هشتم میلادی محسوب می‌شود. کتاب منبع بسیار جالب توجهی برای پژوهشگران حقوق، تاریخ و الهیات اسلامی و نیز جوامع مدرن شیعه دارای گرایش‌های گوناگون است.

Ian Rutledge, *Blood and Oil: America's Quest for Energy*, London: I.B. Tauris, 2004, 256 pages.

خون و نفت: آمریکا در جستجوی انرژی و رشکستگی سیاسی و اخلاقی چپ

لیبرال آمریکایی را به بهترین و روشن‌ترین شیوه می‌توان در تلاش کنونی برای توصیف اقدام نظامی آمریکا علیه عراق به عنوان «جنگ برای نفت» نشان داد. یکی از هفته‌نامه‌های محافظه‌کار آمریکایی، یعنی هفته‌نامه «منافع ملی»، اندکی قبل از حمله آمریکا به عراق چنین قضاوتی را ارائه داد. نه ماه بعد، پس از استقرار ۲۰۰ هزار نیروی نظامی در عراق و بدون اینکه هیچ نشانه‌ای

از وجود سلاحهای کشتار جمعی در میان باشد، وزیر نفت عراق منصوب آمریکا در اجلاس کنفرانس وزرای خارجه سازمان اوپک در ۲۴ سپتامبر ۲۰۰۳ در میان بهت و حیرت اعضا اعلام کرد که صنعت نفت عراق به زودی خصوصی خواهد شد و شرکتهای نفتی آمریکا در این میان از امتیازات ویژه برخوردار خواهند شد. یان راتلیج، نویسنده کتاب نفت و خون، ضمن بررسی این موضوع، ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی نظامی شدن اقتصاد آمریکا را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد.

Ibrahim Warde, *The Financial War on Terror*, London: I.B. Tauris, 2004, 256 pages.

Alain Gresh and Dominique Vidal, *The New A-Z of the Middle East*, London: I.B. Tauris, 2004, 464 pages.

جنگ مالی علیه ترور

فرهنگ نامه جدید خاورمیانه
این کتاب اثر غیر قابل جایگزینی برای
علاقه مندان به مسایل خاورمیانه است.
کتاب سرشار از اطلاعات، آمار و داده های
مربوط به تحولات خاورمیانه و به ویژه
کشمکشهای سیاسی در این منطقه است.
فرهنگ نامه جدید خاورمیانه از چند جهت با

و ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و
آغاز «جنگ علیه ترور»، امور مالی از اهمیت
فوق العاده ای برخوردار شد. اما با وجود
اینکه رسانه های گروهی این موضوع را زیر
پوشش گسترده قرار داده اند، جنگ در این
جبهه مالی هنوز به درستی درک نشده است.
از این لحاظ، کتاب کنونی خلاء بسیار بزرگی

Natana J. Delong-Bas, *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad*, London: I.B. Tauris, 2004, 370 pages.

اسلام وهابی: از تجدید حیات و اصلاح تا جهاد جهانی

این کتاب ریشه های جنبشی را که غالباً الهام بخش فکری و معنوی اسامه بن لادن و القاعده محسوب می شود، مورد بحث و بررسی قرار می دهد. محمد بن عبدالوهاب پیمانی را با رهبران قبیله سعودی بست که اساس و بنیان توسعه و موفقیت عربستان به شمار می آید. اما امروزه وهابی ها از دولت مدرن عربستان سعودی سرخورده شده اند و ثبات آن دولت را به مخاطره افکنده اند. این نخستین کتابی است که با استفاده از پژوهشهای اصیل و اولیه، شرح زندگی بنیان گذار جنبش را به دست می دهد، و این نکته را مطرح می کند که مفهوم و تعبیر جدید وهابیت (به عنوان یک پدیده فرقه گرایانه و تعصب آلود) تعالیم محمد بن عبدالوهاب را مخدوش می کند. به نظر نویسنده

را بر می کند. کتاب، ریشه های این جنگ مالی را پیگیری کرده است و قوانین، قواعد و مقررات ارایه شده برای مبارزه و مؤثر بودن آن را به بحث می گذارد. در این کستاب نویسنده فرضیه نادرستی را که اساس جنگ مالی علیه ترور شده است، افشا می کند: این فرضیه نادرست بر آن است که القاعده و سایر گروههای تروریستی مربوطه با اربابان مواد مخدر و دیگر گروههای گانگستری بین المللی قابل مقایسه هستند. پیگیری پولهای قانونی برای اهداف غیرقانونی و کثیف نیازمند اطلاعات گوناگون و اجرای قوانین و اطلاعات متفاوتی است که آن را از شیوه های ردیابی پولهای کثیف به ظاهر قانونی متفاوت کند. این کتاب موضوعی را در بر می گیرد که برای خوانندگان گوناگون جالب توجه است، خوانندگانی که به امور عمومی علاقه دارند و نیز خوانندگان متخصص دانشگاهی علاقه مند به مطالعات اقتصادی، بازرگانی، مدیریت، روابط بین الملل، علوم سیاسی و مطالعات اسلامی و خاورمیانه ای.

دیدگاه‌های عبدالوهاب مدرن‌تر، تساهل‌طلبانه‌تر و بازتر از وهابیت مدرن بوده است. اما به نوشته وی، اندیشه‌های عبدالوهاب از سوی پیروانش به صورت جنبشی درآمده است که همچنان نام او را بر خود دارد.

Mai Yamani, *Cradle of Islam: The Hijaz and the Quest for an Arabian Identity*, London: I.B. Tauris, 2004, 224 pages.

David Hannay, *Cyprus: The Search for a Solution*, London: Routledge, 2004, 256 pages.

مهد اسلام: حجاز و جستجو برای هویت عربی

خانواده آل سعود در سال ۱۹۳۲ قبرس: در جستجوی راه حل
پادشاهی حجاز را به طور رسمی در پادشاهی
جدید عربستان سعودی ادغام کردند.
حجازی‌ها تبدیل به مردمی شدند که
کشوری برای خود نداشتند. کتاب مهد
اسلام بر زندگی و فرهنگ معاصر حجاز
تمرکز می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه این
فرهنگ تابع قواعد ملی مسلط عربستان
سعودی قرار گرفته است. این قواعد توسط
نخبگانی وضع شده است که در منطقه نجد
بیش از ۲۵ سال است که قبرس به
خاطر شکاف میان جامعه یونانی زبان و ترک
زبان آن دچار مشکل ملی شده و تمامی
راه‌حلهای ارایه شده برای پایان دادن به این
بحران با شکست روبرو شده‌اند. از سال
۱۹۹۶ به بعد، سازمان ملل متحد با حمایت
قدرتمند آمریکا، انگلستان و کشورهای
اتحادیه اروپا تلاشهای بسیار گسترده و
پایداری را برای رسیدن به توافق بر سر اتحاد

دوباره قبرس و پیوستن آن به اتحادیه اروپا در مه ۲۰۰۴ انجام داد. گرچه این تلاش از موارد گذشته به موفقیت نزدیک تر بود، باز هم با شکست روبه رو شد. لرد دیوید هانی نویسنده کتاب در گذشته نماینده ویژه انگلستان در امور قبرس بود و با برخورداری از این موقعیت برجسته، به بازگویی این گفتگوها می پردازد. دستاورد او که به شکل کتاب کنونی انتشار یافته است، شرح افشاگرانه دست اول موقعیت بسیار پیچیده‌ای است، که برای تمامی علاقه‌مندان به مسایل منطقه مفید خواهد بود.

Stuart Munro-Hay, *Zion: the Ark of the Covenant*, London: I.B. Tauris, 2004, 320 pages.

صهیون: طاق میثاق

حدود دو هزار سال پیش، یک امپراتوری آفریقایی در سرزمینهای مرتفع و سواحل اسیوی و اریتره در دریای سرخ به شکوفایی دست یافت. مرکز این امپراتوری شهر آکسوم بود، پایتخت کهنی که یکی از

آخرین امپراتوران اریتره آن را «مادر همه شهرها» و «جواهر پادشاهان» می خواند. در این شهر کلیسای کهن ماری صهیون وجود داشت که کانون زندگی شهر محسوب می شد. درباره این کلیسای بسیار مقدس داستانها و افسانه‌های زیادی گفته شده است و این حکایتها در دست نوشته‌های به جای مانده باستانی اسیوی درج شده است. با این همه، راز بسیار مهمی وجود دارد که بر دیگر جنبه‌های این بنای مرتفع کهن سایه افکنده است. در کلیسای کوچک نزدیک این کلیسای بزرگ شیئی نگهداری می شود که بسیاری از آن به عنوان مهم‌ترین یادگار باستانی مذهبی همه زمانها یاد می کنند. این شیء به تابوتا صیون (Tabota Seyon)، طاق میثاق، و طاق صهیون معروف است. نویسنده کتاب ضمن شرح این اثر تاریخی، داستان طاق و داستان بسیاری از حکایات آن را در کتاب تجزیه و تحلیل کرده است.

Roy Macleod, ed., *The Library of Alexandria: Centre of Learning in the Ancient World*, London: I.B. Tauris,

راز خنده: داستانهای پربان و حکایت‌های
عامیانه ایران باستان

این کتاب مجموعه ارزشمند و شگفت‌انگیزی از داستانهاست که از خزانه پرارزش فرهنگ عامیانه و داستانهای تخیلی ایران گردآوری شده است. این کتاب حکایت عشق و دلدادگی، سرنوشت و راستی بشری، خسرانها و مهربانیها است. گرچه منبع اولیه این داستانها در گستره زمان از دست رفته، خاطره این حکایتها از طریق روح جمعی مردمان ایران زمین تا به امروز ادامه پیدا کرده است. این داستانها در طول نسلها دست به دست شده و داستان سرایان حرفه‌ای در بازارها و گردهم‌آییهای مردمی به نقل آنها پرداخته و شاعران بزرگی همچون مولوی (رومی) و فردوسی آنها را برای جهانیان پرآوازه ساخته‌اند. این داستانها در ورای شیوه دل‌انگیز روایی خود، بازتاب بینشهای عمیق فرهنگی و روانی است که با تبدیل شدن به دیدگاهها، ارزشها و ساختارهای مستحکم، سنگ بنای جامعه

کتابخانه اسکندریه: کانون دانش دنیای
باستان

کتابخانه اسکندریه یکی از بزرگ‌ترین زیورهای فرهنگی جهان باستان بود که در آن هزاران اثر یونانی و عبری و ادبیات و هنر بین‌النهرین و نیز هنرهای دستی مصر باستان نگهداری می‌شد. کتاب کنونی نشان می‌دهد که اسکندریه از طریق کتابخانه مشهورش به مرکز نفوذ متقابل فرهنگ یونانی، رومی، عبری و سوری تبدیل شد و دانشمندان و سیاستمداران سراسر جهان باستان را به سوی خود جذب می‌کرد. کتاب همچنین تاریخ اسکندر بزرگ و خود شهر اسکندریه را نیز به عنوان بزرگ‌ترین شهر جهان باستان بازگو می‌کند. مقالات گوناگون کتاب خواننده را با تاریخ این نهاد برجسته اسرارآمیز از زمان بنیان‌گذاری آن تا ویرانی غم‌انگیزش آشنا می‌کند.

Shusha Guppy, *The Secret of Laughter: Fairytales and Folktales from Ancient*

ایرانی را بنیان گذاشته اند. شوشا گوپی، روزنامه نگار، موسیقی دان و نویسنده کتابهای مربوط به فرهنگ ایران، با توانایی و زبردستی خاص خود و با دل انگیزی و شوخ طبعی ماهرانه ای این داستانهای جادوانی را بازگو کرده است.

Lesley Blanch, *The Sabres of Paradise: Conquest and Venegeance in the Caucasus*, London: I.B. Tauris, 2004, 520 pages.

شمشیرهای بهشت: فتح و انتقام در قفقاز

قفقاز منطقه ای است که به خاطر زیبایی طبیعی شگفت انگیز و جنگجویان توانمند و مغرورش شهرت جهانی یافته است.

این منطقه در سراسر تاریخ با خشونت و طغیان معروف بوده است. در جریان جنگ

بزرگ قفقاز در سالهای ۱۸۵۹-۱۸۳۴ قبایل جنگجوی کوهستانی داغستان و چین

برگرد امام شیخ شامل چهره فرهمند (کاریزمایی) مسلمان قفقاز که به شیر

داغستان) معروف است، متحد شدند و

جنگی را به راه انداختند که ارتش مهاجم روسیه را برای ۲۵ سال به عقب می راند. لسلی بلانچ داستان حماسی مبارزه قهرمانانه و خونین مردمان قفقاز را در راه آزادی بیان می کند و زندگی مردمی را که هنوز هم افسانه حماسی قفقاز محسوب می شود، بررسی می کند. این کتاب می تواند تا حد زیادی در درک تحولات منطقه و به ویژه ریشه های کشمکش طولانی و دیرپای چین امروزی مؤثر واقع شود.

Naomi Sakr, ed., *Women and Media in the Middle East: Power through Self-Expression*, London: I.B. Tauris, 2004, 256 pages.

زن و رسانه ها در خاورمیانه: اعمال قدرت از راه ابراز وجود

این نخستین کتابی است که پویاییهای رسانه ای و پیشرفت زنان در خاورمیانه معاصر را مورد بررسی قرار می دهد. سؤال اساسی قابل طرح در اینجا است که آیا چشم انداز رو به دگرگونی رسانه های امروزی باعث قدرت یافتن زنان می شود؟ کتاب ابعاد گوناگون

فعالیت‌های زنان خاورمیانه‌ای را در زمینه‌های گوناگون رسانه‌ای بررسی می‌کند. مطبوعات زنان در ایران، فیلم‌سازان زن مغربی و فیلم‌های سیاسی مصر، ایستگاه‌های تلویزیونی فلسطین و تلویزیون حزب الله، یعنی المنار، تحت پوشش مطالعه این کتاب قرار گرفته‌اند. کتاب تجربیات پراکنده و هویت‌های چندلایه زنان خاورمیانه را سرآغاز بررسی خود قرار داده و نهادهای رسانه‌ای و شیوه عمل آنها را به عنوان بخشی از روابط گسترده‌تر جامعه بررسی کرده است. کتاب با تحلیل تولیدات رسانه‌ای، نحوه مصرف آنها و متون رسانه‌ای مورد نظر، این نکته را نشان می‌دهد که مرزهای جنسیتی چگونه و کجا به وجود آمده و یا زیر پا گذاشته شده‌اند. نویسنده، استادیار پژوهش ارتباطات و رسانه‌ها در دانشگاه وست مینیستر است و آثار دیگری نیز داشته است که از آن میان کتاب قلمرو ماهواره‌ها: تلویزیون فراملی، جهانی شدن و خاورمیانه، جایزه انجمن مطالعات خاورمیانه انگلستان را به دست آورد.